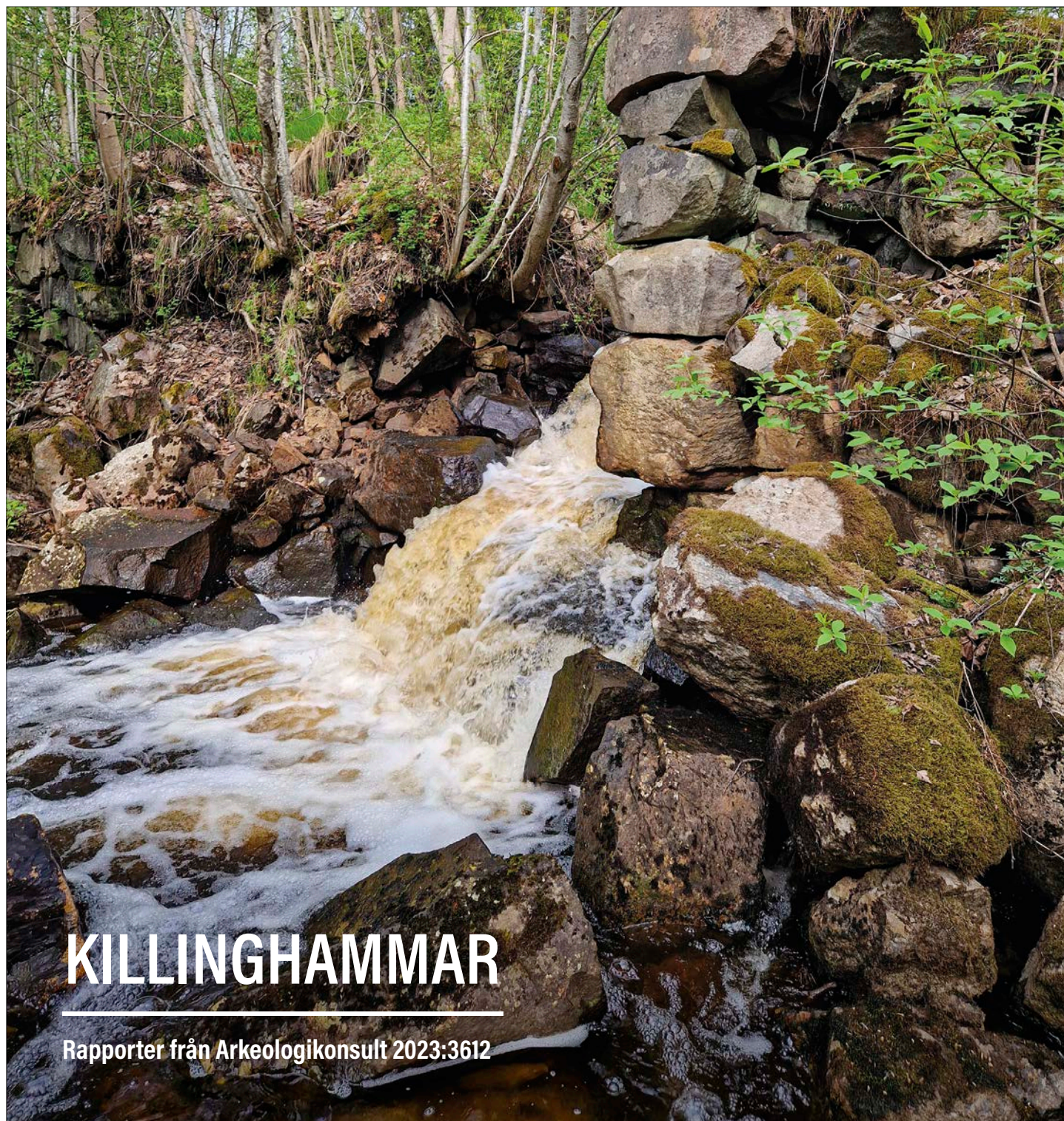

KILLINGHAMMAR

Rapporter från Arkeologikonsult 2023:3612

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning

Lämning L2004:7625

Fastighet Naddebo 1:15

Gunnilbo socken

Skinnskattebergs kommun

Västmanland län

Projektnummer 3612

Författare Åsa Berger

Uppdragsgivare:	Länsstyrelsen i Västmanlands län
Länsstyrelsens diarienummer:	431-4746-2022
Länsstyrelsens beslutsdatum:	2022-11-08
Uppdragsnr i KMR:	202300491
Företagare:	Sveriges Sportfiske- och Fiskevårdsförbund (Sportfiskarna)
Fastighet:	Naddebo 1:15
Berörda lämningar, KMR:	L2004:7625
Typ av undersökning:	Arkeologisk undersökning i form av schakngsövervakning
Utförandetid, fältarbete:	16 maj och 4 oktober 2023
Inmätningssystem:	RTK-GPS
Koordinatsystem:	SWEREF99 TM
Höjdssystem:	RH2000
Projektledare:	Åsa Berger
Rapportansvarig:	Åsa Berger
Fältpersonal:	Åsa Berger, Josefine Låås, Jonna Sarén Einarsson
Planer och layout:	Ida Söderström
Fynd:	Inga fynd tillvaratogs

ARKEOLOGIKONSULT
Karins väg 5, 194 61 Upplands Väsby
Tel: 08-590 840 41
www.arkeologikonsult.se

Fastighetskartan (Topografi 10 och Fastighetsindelning): ©Lantmäteriet
Omslagsbild: Dammvallen och utskovet vid Killinghammar. Foto från öster.

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Creative Commons licens CC BY.
Villkor finns tillgänglig på <http://creativecommons.org/licenses/by/4.0/deed.sv>

KILLINGHAMMAR

Rapporter från Arkeologikonsult 2023:3612

Arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning

Lämning L2004:7625

Fastighet Naddebo 1:15

Gunnilbo socken

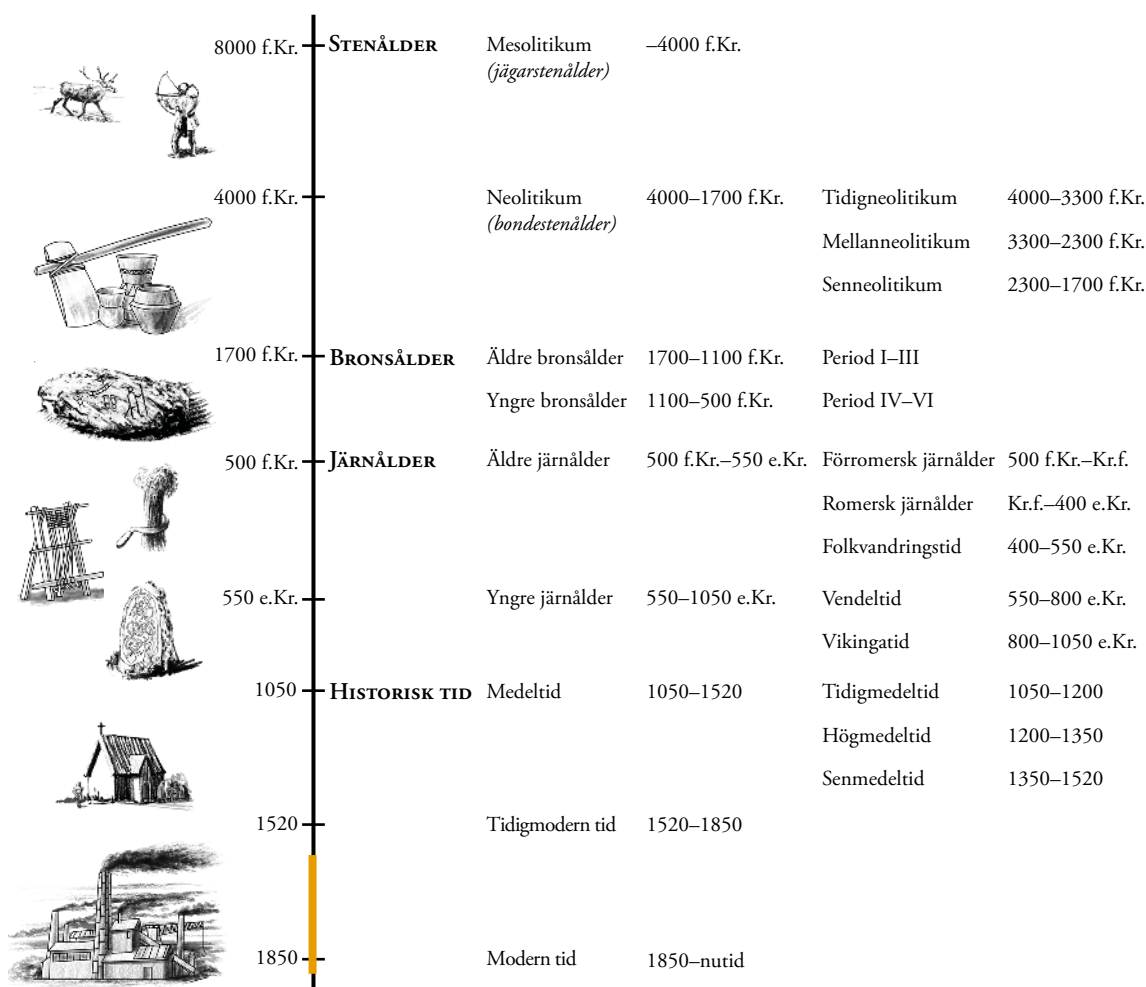
Skinnskattebergs kommun

Västmanland län

Projektnummer 3612

Författare Åsa Berger

ANTIKVARISK BEDÖMNING

Antikvarisk bedömning anger hur man enligt kulturmiljölagen (1988:950), och till viss del även skogsvårdslagen (1979:429), bedömt lämningen och dess eventuella lagskydd vid registreringstillfället. Den slutgiltiga bedömningen görs alltid av Länsstyrelsen.

Fornlämning är en lämning som omfattas av skydd enligt kulturmiljölagen. För att en lämning ska kunna bedömas som fornlämning krävs att den tillkommit före 1850, är en lämning efter människors verksamhet under forna tider, som har tillkommit genom äldre tiders bruk och som är varaktigt övergiven. Det är förbjudet att utan tillstånd från Länsstyrelsen rubba, ta bort, gräva ut eller på annat sätt ändra eller skada en fornlämning.

Möjlig fornlämning innebär att man vid registreringstillfället inte kunnat ta ställning till om lämningen är en fornlämning

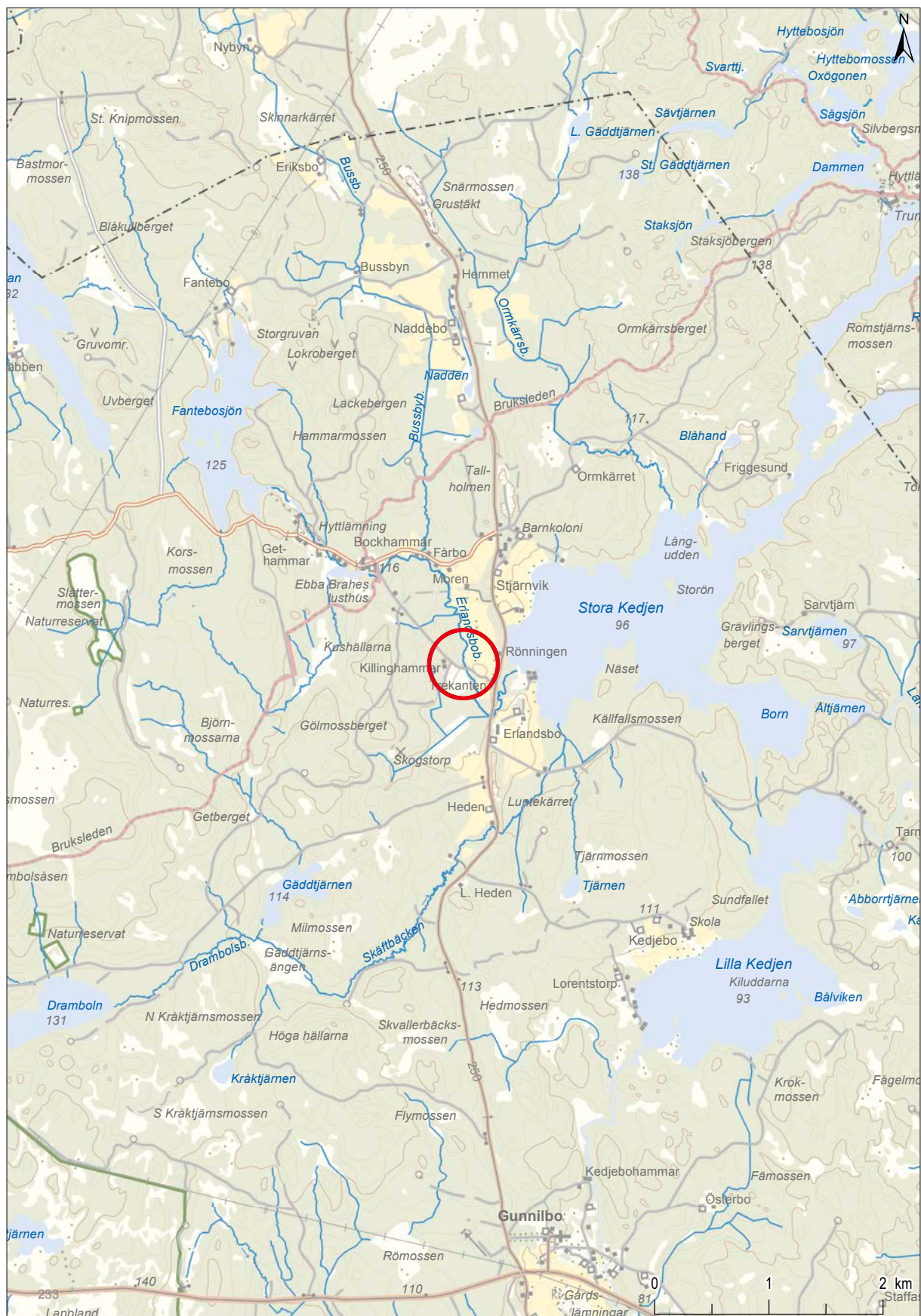
eller inte. Lämningen måste vara bekräftad i fält. Möjlig fornlämning kan även anges för en lämning som har undersökts i samband med en arkeologisk undersökning, men där man inte fastställt lämningens utbredning.

Övrig kulturhistorisk lämning används för kulturhistoriska lämningar som har tillkommit efter 1850, men som ändå anses ha ett antikvariskt värde. Bedömningen används även för vissa lämningar som inte uppvisar fysiska spår, till exempel fyndplats eller plats med tradition.

Ingen antikvarisk bedömning används för lämningar som blivit helt borttagna genom en arkeologisk undersökning eller förstörda. Inget skydd enligt kulturmiljölagen kvarstår. Lämningar som endast är kända via kartmaterial, skriftlig eller muntlig källa och inte har kunnat återfinnas i fält, kan inte heller ha en antikvarisk bedömning.

INNEHÅLL

SAMMANFATTNING.....	7
INLEDNING	7
TOPOGRAFI OCH FORNLÄMNINGSMILJÖ	8
KILLINGHAMMAR I ÄLDRE KARTMATERIAL	9
KILLINGHAMMAR I SKRIFTLIGA KÄLLOR.....	11
GENOMFÖRANDE	13
RESULTAT	14
SLUTSATS	18
REFERENSER	19
Litteratur	19
Arkiv.....	19
Kartor	19
Digitala källor	20

Figur 1. Platsen för den arkeologiska schaktningsövervakningen i Hallstahammar. Mot bakgrund av Terrängkartan, skala 1:50 000.

SAMMANFATTNING

Då åtgärder genomfördes vid Killinghammar i Erlandsbobäcken med syfte att återskapa fria vandringsvägar för fisk förbi en äldre damm samt att förbättra bottenmiljön i vattendraget utförde Arkeologikonsult en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning. Arbetet bestod i att öppna upp en äldre, idag torrlagd fåra för att skapa en väg

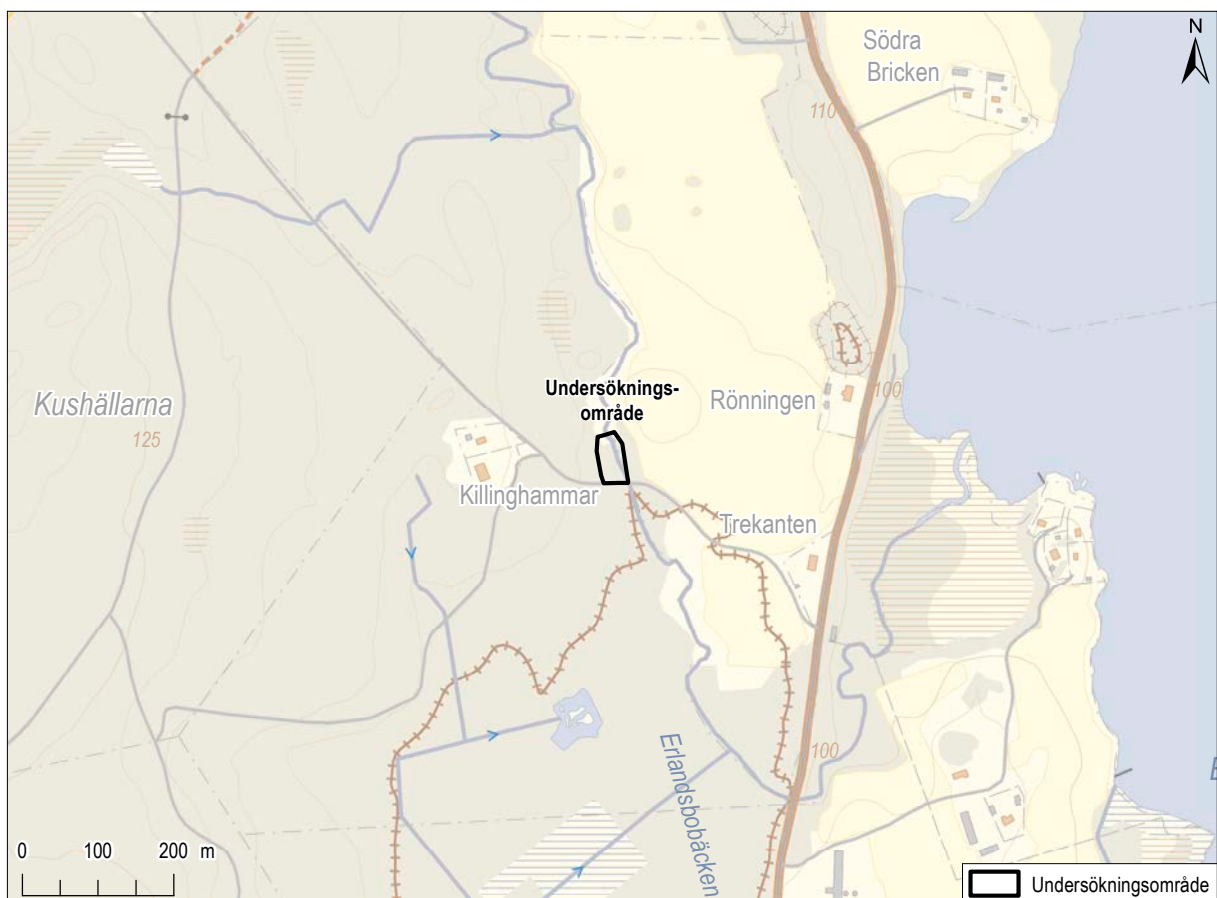
förbi tröskeln i dammen. Jord och sten avlägsnades i rännans övre del och i den nedre påfördes stenar och lekgrus för att höja vattennivån och skapa attraktiva miljöer för fiskar. En vall byggdes i den nedre delen för att styra vattnet rätt. Inget av antikvariskt intresse påträffades i samband med arbetet.

INLEDNING

I oktober 2023 utförde Sveriges Sportfiske- och Fiskevårdsförbund åtgärder vid Killinghammar i Erlandsbobäcken (figur 1 och 2) med syfte att återskapa fria vandringsvägar för fisk förbi dammen samt att förbättra bottenmiljön i vattendraget. I samband med detta utförde Arkeologikonsult en arkeologisk undersökning i form av schaktningsövervakning

inom hyttlämningen L2004:7625 (Lst dnr 431-4746-2022). Arbetet var en del i projektet "Fritt Fram i Mälarmynnande vattendrag" (Sportfiskarna).

Syftet med undersökningen var att med ett vetenskapligt arbetssätt dokumentera lämningen och de ingrepp som utfördes.

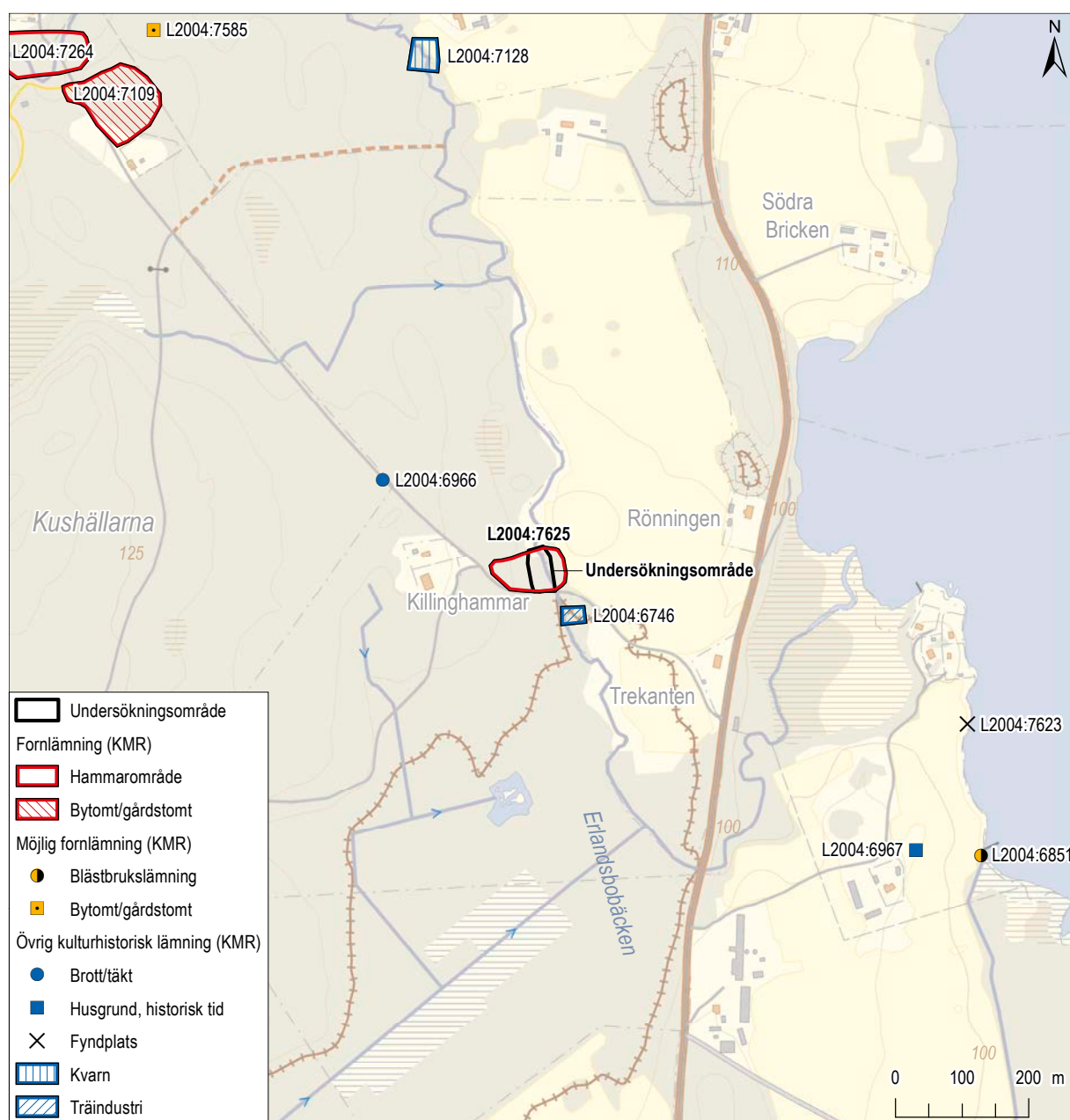

Figur 2. Undersökningsområdet i Killinghammar. Mot bakgrund av Fastighetskartan, skala 1:10 000.

TOPOGRAFI OCH FORNLÄMNINGSMILJÖ

Mellan Fantebosjön i norr och Stora Kedjen i söder rinner Bockhammarsån och Erlandsbobäcken. I vattendragen finns ovanligt många vattenkrävande verksamheter så som kvarnar, sågar, hamrar och hyttor (Boije & Fogelberg 2013). Trakten präglas av spåren från bergsbruket i form av just hyttor och hamrar men också gruvområden och gruvhål. Enstaka kolningslämningar finns också registrerade (figur 3).

Det aktuella projektet berörde fornlämningen L2004:7625 som utgörs av ett hammarområde med en hammarsmedjegrund, en hjulgrav, en vattenränna, en dammvall, ett slagghvarp och ett antal husgrunder. Strax söder om hammarområdet ligger en träindustri (L2004:6746) som utgörs av en stengrund efter en såg samt en fördämningsvall.

Figur 3. Undersökningsområdet med närliggande lämningar enligt Kulturmiljöregistret (KMR). Mot bakgrund av Fastighetskartan, skala 1:10 000.

KILLINGHAMMAR I ÄLDRE KARTMATERIAL

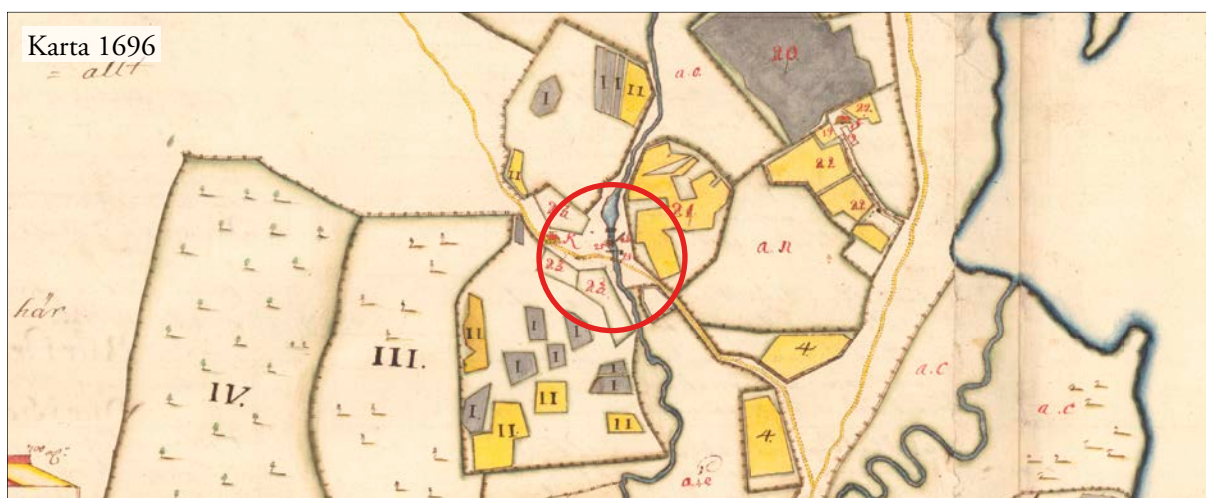
Den äldsta kartan där Killinghammar redovisas är en karta över Gunnilbo socken från 1688 (figur 4). På kartan har ett vattenhjul med en hammarsymbol markerats tillsammans med en symbol för ett fjärdedels skattehemman. Utmed det aktuella vattendraget finns ett flertal vattendrivna anläggningar.

Killinghammar låg inom ett hemman med namnet Bråten, ett så kallat avgärda hemman som anlagts på Erlandsbos utmarker. På en karta över Erlandsbo ägor från 1696 (figur 5) uppges att gården är ett fjärdedels skattehemman som ägs av domaren

Jonas Böös änka. I kartans beskrivning nämns en hammare kallad Killinghammar med två "hävlor" (hammare) som går hela året utom då det är mycket "skarp" vinter, en mjölkvarn som håller vatten hela året samt en såg som går under våarna men däremellan står stilla på grund av brist på lämpligt timmer. På den färggranna kartan finns symboler för hammare, kvarn och såg och en dammvall och en bro har markerats ut. I väster ligger åkrar och ängar som tillhör gården Bråten medan gärdet i öster tillhör gården Rönningen.

Figur 4. Sockenkarta över Gunnilbo socken från 1688 där en hammare markerats (se röd cirkel). Kartan har ej kunnat rektifieras.

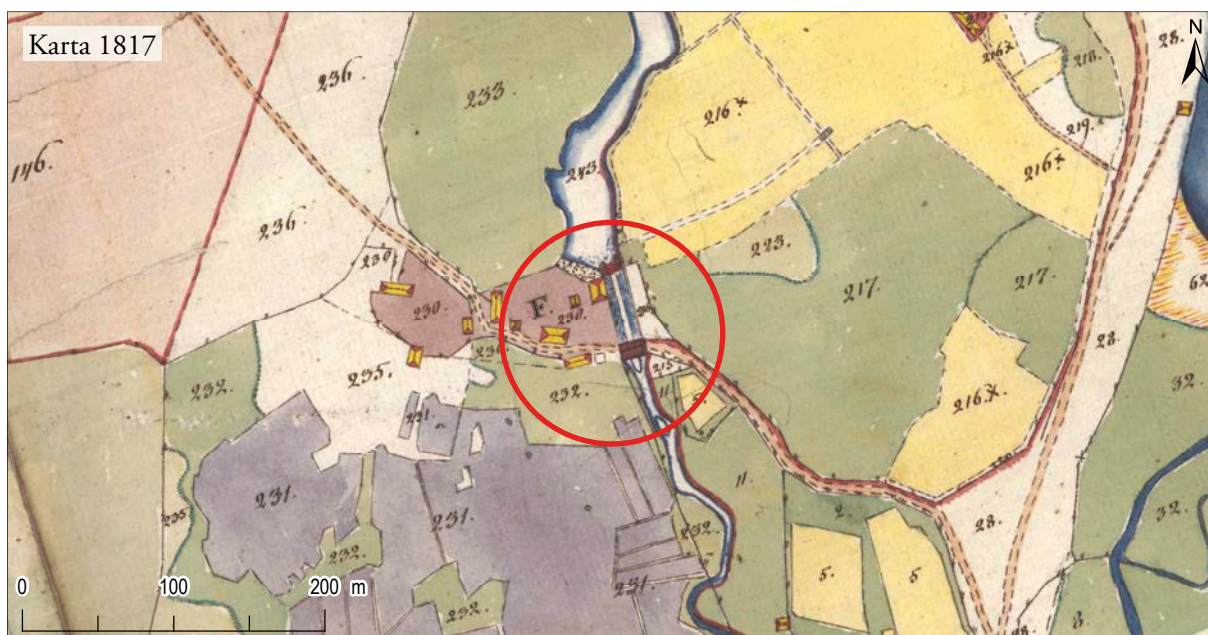

Figur 5. Karta över Erlandsbo ägor från 1696 där en hammare, en såg och en kvarn markerats ut (se röd cirkel). Kartan har ej kunnat rektifieras.

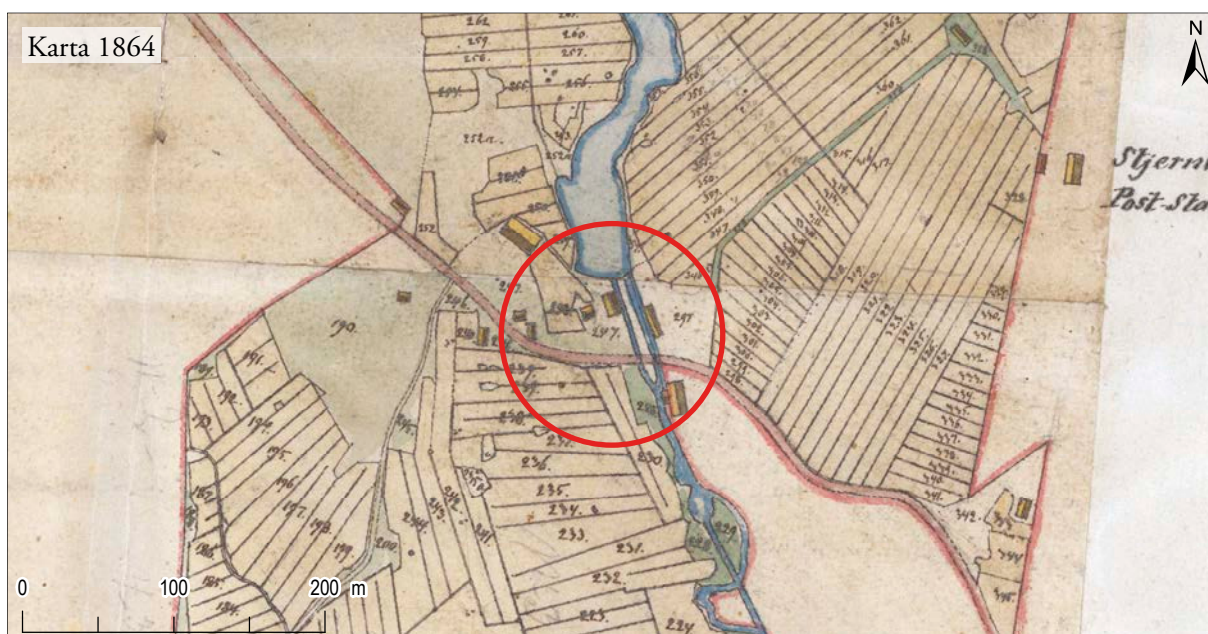
Från 1800-talet finns flera mer detaljerade kartor. På en karta över Erlandsbo från 1817 (figur 6) syns dammvallen, hammarsmedjan, utskovet, två vattenfårar och bron över ån. Området väster om ån beskrivs som smedernas husplats, tomter, täppor och smedjebacken.

1864 upprättades en karta över Bockhammars bruks inägor (figur 7). Även på denna syns de båda vatten-

fårorna och smedjebacken. På åns östra sida finns en långsmal byggnad och ytan invid denna beskrivs som sågbacken vid Killinghammar. Ytterligare en byggnad ligger på åns östra sida, söder om bron. Den ligger på Erlandsbos ägor och dess funktion framgår inte. Idag är denna husgrund registrerad som lämningar efter en såg. Denna byggnad finns också med på Häradsekonomska kartan från 1905–1911 och Ekonomiska kartan från 1965.

Figur 6. Karta över Erlandsbo från 1817 med dammvall, hammarsmedja, två fårar för vattnet och en bro. Skala 1:5 000.

Figur 7. Bockhammars bruks inägor 1864. Två sågbyggnader har tillkommit öster om ån. Skala 1:5 000.

KILLINGHAMMAR I SKRIFTLIGA KÄLLOR

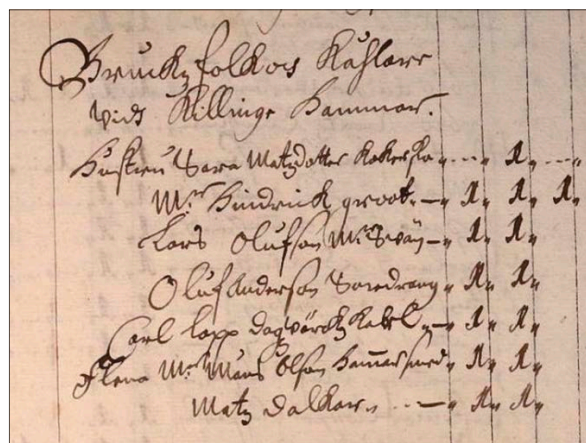
Det finns olika uppgifter om när verksamheten vid Killinghammar startade. Vissa gör gällande att hammaren anlades innan 1627 medan andra anger en tillkomsttid före 1607. Den sista uppgiften om järnframställning vid Killinghammar är från Jernkontorets annaler 1887 (Skyllberg 1997).

Det har varit svårt att hitta Killinghammar i de äldre skriftliga källorna. Det redovisas inte alltid i mantalslängderna, eventuellt har det legat under ett av de större bruken i trakten i perioder. I vissa längder redovisas Killinghammar bland de andra gårdarna men man skiljer ut bruksfolket och skriver dem på annan plats i rullan. Oftast förekommer bara bruksfolket. Man kan alltså inte få någon information om ägarskapet genom dessa.

I Gunnilboboken redovisar Lorichs den ägandelängd som finns i Bergverkets rullor 1737. År 1627 sålde Hindrik och Mats Persson i Erlandsbo hammaren till arrendatorn Anders Lockman, som i sin tur sålde den till borgaren i Köping, Olof Ersson Törne. Redan 1639 sålde han bruket vidare till Per Hindersson i Norra Naddbo. Fram till 1737 var hammaren i Per Hinderssons och hans arvingars ägo (Lorichs 1952).

I mantalslängden från 1666 får vi en ögonblicksbild. Under rubriken *Bruksfolk och kåhlare wid Killinge hammar* listas kokerskan hustru Sara Matsdotter, mästersedmen Hindrik Groot, mästerdrängen Lars Olofsson, smeddrängen Olof Andersson och dagsverkeskarlen Carl Lapp (figur 8).

Om en Carl Lapp som avled i Heds socken 1694 berättas att man då kroppen skulle göras i ordning för begravningen upptäckte att han i själva verket var en kvinna. Detta väckte stor uppståndelse. Carl hade i hela sitt liv uppfattats som man och hade varit gift två gånger och hade också ett barn. Hans änka i andra äktenskapet var också helt övertygad om att Carl var en man. Detta var något så oerhört märkligt vid denna tid att man inte visste vad man skulle göra med den döda kroppen. Med ett så ogudaktigt leverne kunde man omöjligt bli begravd på kyrkogården. Efter viss korrespondens mellan landshövdingen och Svea Hovrätt bestämdes att bödeln skulle föra kroppen till

Figur 8. Utdrag ur mantalslängden för Gunnilbo socken från 1666 där de verksamma vid Killinghammar listas.

skogs och gräva ned den (Fur 1998). Vi kan inte veta säkert om det är dagsverkeskarlen från Killinghammar det handlar om men det är mycket troligt.

I husförhörlängderna, med start 1688 ser vi en lång rad mästersmeder med familjer passera Killinghammar. Smederna flyttade ofta mellan de olika bruken och man kan tänka sig att de värvades av brukspatronerna men det finns också exempel på smeder som blev en hammare trogen under längre tid och där sonen också tagit över efter faderns död. Ett exempel på detta är mästersedmen Jan Skog som kom till Killinghammar 1780. Efter hans död 1810 tog sonen Johan Skog över och stannade fram till 1819 då han i stället började arbeta på gårdshammaren i Bockhammar. Under denna tid ingick Killinghammar i Bockhammars bruk (figur 9). Förutom smederna finns också smeddrängar, koldrängar och kolgossar vid hammaren. 1773 finns också soldaten Anders Erland med nummer 77 i husförhörlängden.

Figur 9. Stångjärnstämpel från Bockhammars bruk. Källa: Tekniska museet via Digitalt museum, identifikationsnummer TEKS0053129 (CC BY).

Figur 10. Mästersmed bredvid stångjärnshammare vid Voxna bruk, sent 1800-tal. Källa: Nordiska museet via Digitalt museum. Okänd fotograf. Identifikationsnummer NMA.0040915 (Public Domain Mark).

Under 1800-talet blir det svårt att följa Killinghammar i källorna. Verksamheten går upp i Bockhammar som i sin tur förlagts under Ferna bruk. Den siste smeden som säkert går att knyta till Killinghammar är Jan Olof Hammarbom år 1834. Han har titeln mästersven vilket innebar att han stod närmast mästersmeden i hyttordningen (SAOB; figur 10). Han är skriven under Bockhammar fram till 1844 men det framgår inte vilken hammare han arbetar vid.

I husförhörlängden från 1845–1855 beskrivs han som ofärdig och har då titeln före detta mästersven.

Sågen och kvarnen nämns överhuvudtaget inte i mantals- eller husförhörlängderna. Detta innebär sannolikt att det rör sig om anläggningar som tillhört de närliggande gårdarna Bråten och/eller Erlandsbo och att ingen mjölnare eller sågarbetare bott permanent på platsen.

GENOMFÖRANDE

Inför grävarbetet dokumenterades synliga konstruktioner i det närliggande området. Ytorna var svårtillgängliga eftersom de var beväxta med sly och kraftiga träd. Nedfallna grenar och trädstammar gjorde det besvärligt att ta sig fram och inmätning och fotografering var svårt att genomföra. Inmätningarna har med hjälp av äldre kartmaterial modifierats för att en så korrekt bild som möjligt ska kunna ges.

Inledningsvis planerade man att med maskin ta bort de mest instabila delarna av dammvallens västra del (närmast vattendraget) och fördela materialet i åfåran som en biotopvårdande åtgärd. Efter ett fältbesök tillsammans med Arkeologikonsult i maj 2023

bestämde man i stället att den torrlagda sidofåran i dammvallens östra del skulle öppnas upp för att skapa ett omlöp. Vattnet från sidofåran skulle då fortfarande ansluta till huvudfåran nedströms dammen och utseendet där skulle vara i princip oförändrat. Dock krävdes en förstärkning och tätning av vallen mellan huvudfåran och den gamla sidofåran för att leda vattnet rätt.

I samråd med utföraren pekade arkeologen ut vilket stenmaterial som kunde placeras ut i åfåran samt användas för att skapa en vall för att styra vattnet. Dessutom valdes lämpliga nedfarter för grävmaskinen så att eventuella konstruktioner med anknytning till dammen inte kom till skada (figur 11).

Figur 11. Maskinen skymtar i öppningen i dammvallen. Foto från norr.

RESULTAT

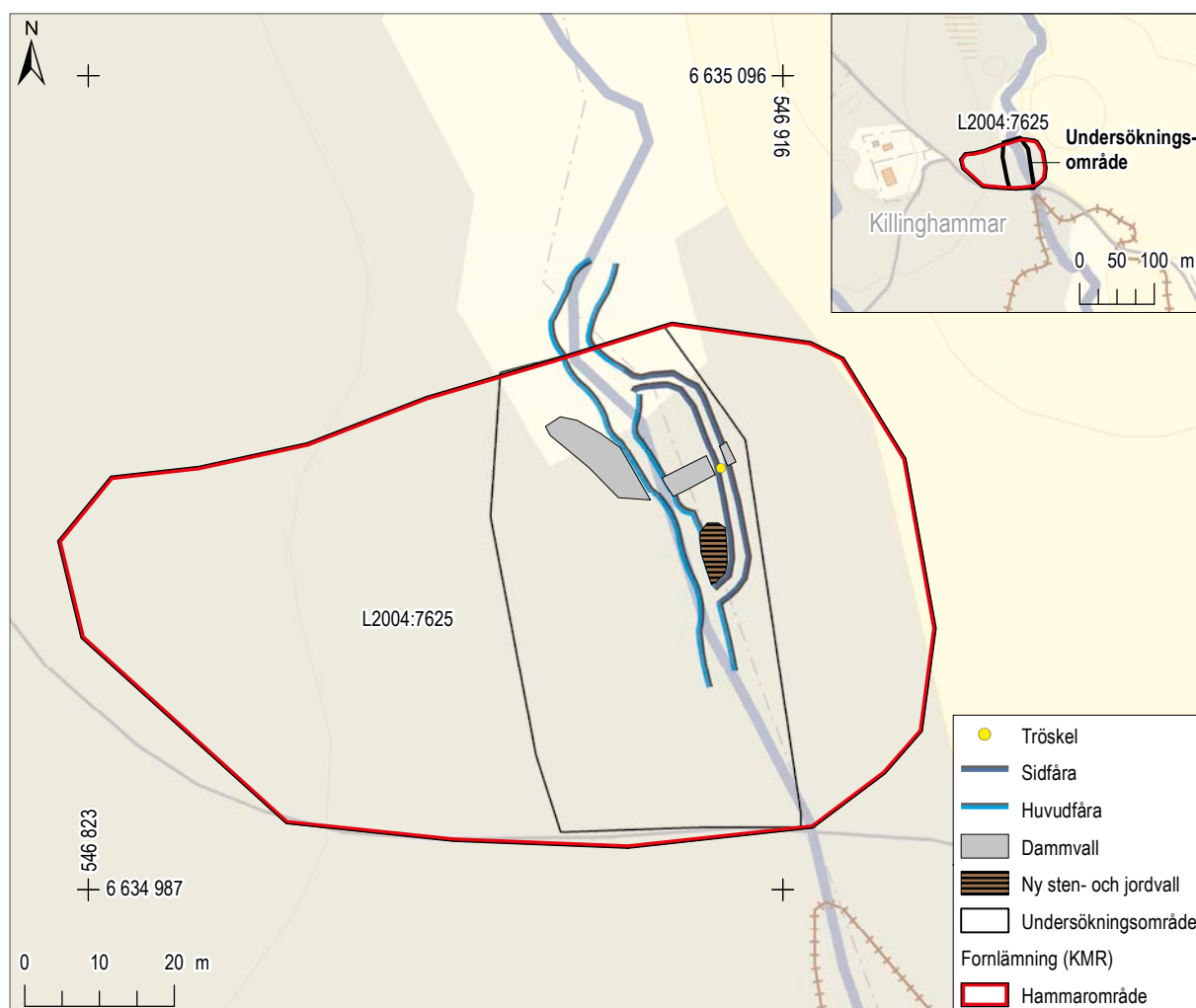
Åtgärder utfördes vid två platser, dels nedanför dammvallen, väster om sidofåran, dels vid den igenslammade dammen öster om åfåran (figur 12).

Maskinen kördes ned på åns västra sida, strax söder om den plats där järnstagen för hammaren är placerade. Här fanns en lämplig slänt utan synliga konstruktioner. Nedrasade stenar som låg i huvudfåran avlägsnades och användes för att bygga upp en vall mellan huvudfåran och sidofåran. Vallen tätades med lera, jord och mindre sten (figur 13).

Marken öster om huvudfåran och norr om sidofåran jämnades ut för att maskinen skulle kunna komma fram. I denna del fanns inga synliga konstruktioner. Ytan utgjordes till största delen av den igenslam-

made tidigare dammen. En del av slänten upp mot gårdet i öster grävdes bort för att skapa utrymme för maskinen, denna bestod till största delen av jord med enstaka större stenar.

Inför öppnandet av sidofåran dokumenterades synliga konstruktioner som skulle komma att beröras av åtgärderna. Den tidigare dammen var nu till största delen igenslammad (figur 14) och delar av dessa sediment behövde avlägsnas för att vattnet skulle kunna rinna in i sidofåran ovanför dammvallen. Vid grävarbetet iakttogs kraftigt förmultnade trärester i form av ett par liggande plankor med rundade underliggare som bildade en plattform strax ovanför dammvallen. Sannolikt har dessa utgjort någon form av brygga. Konstruktionen ligger

Figur 12. Strukturer inom undersökningsområdet. Mot bakgrund av Fastighetskartan, skala 1:1 000. Översikt med aktuell lämning enligt Kulturmiljöregistret (KMR), skala 1:10 000.

Figur 13. Mellan sidofåran och huvudfåran byggdes en vall för att styra vattnet. Foto från öster.

kvar men är i mycket dåligt skick. I övrigt fanns inga konstruktioner i det parti som grävdes bort. Materialet bestod till stora delar av lera och silt med inslag av stora stenar (0,50x0,50–1,00x1,00 meter stora) och slagg.

Längre ned i sidofåran fanns en tröskel i samma linje som dammvallen (figur 15). Det ideala hade varit att

avlägsna denna för att skapa en jämn fallhöjd. Detta var dock inte möjligt eftersom stenarna i tröskeln ingick i själva dammvallens konstruktion och ett borttagande riskerade att underminera denna, särskilt den del som låg i östra kanten upp mot gärdet. I stället fylldes sidofåran upp med sten och lekgrus för att höja nivån nedanför tröskeln. Ytterligare material kommer att behöva fyllas på vid ett senare tillfälle.

Figur 14. Sediment hade slammat igen den tidigare dammen. Foto från sydväst.

Figur 15. Tröskel i sidofåran. Foto från söder.

Ovanför tröskeln grävdes fåran också ur något för att öka fallhöjden (figur 16). Här bestod materialet främst av morän med inslag av sotig jord och slagg. Lösa nedrasade stenar avlägsnades och användes delvis för att skapa en lämplig miljö i den del som grävdes ut i sedimenten uppströms. Mindre stenar placerades ut för hand. Ett par större stenblock placerades vid inloppen till sidofåran för att styra vattnet. Två stora slaggklumpar som påträffades vid grävningen lades upp invid fåran så att de blev synliga.

Länsstyrelsen hade föreslagit att den träkonstruktion som fanns på östra sidan av dammvallen skulle provas för dendrokronologisk analys. Då platsen besiktigades i maj 2023 var vattenståndet så pass lågt att

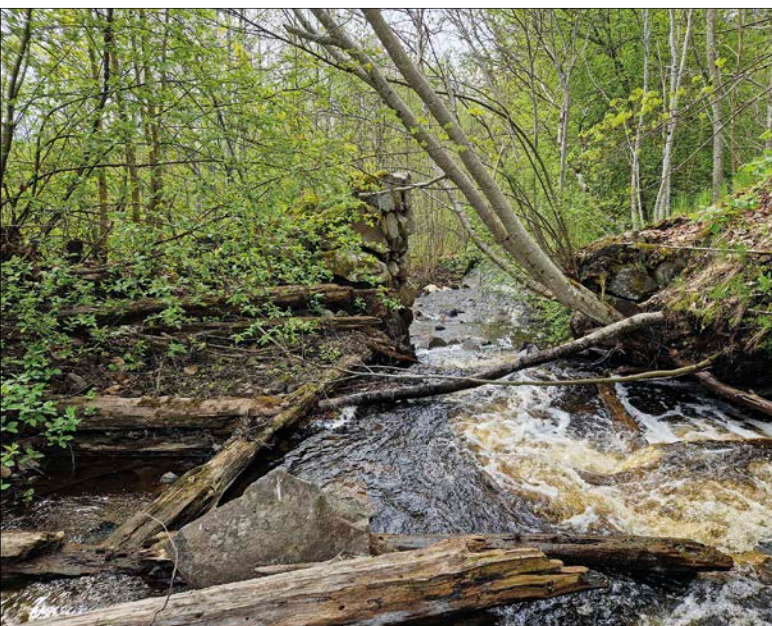
stockarna var nästan helt blottade (figur 18). Då arbetet utfördes i oktober samma år var vattenståndet mycket högre och endast ett par stockar var synliga (figur 19). Eftersom ingen åtgärd utfördes i denna del var det inte motiverat att plocka bort delar av konstruktionen. Stockarna fortsatte in i dammvallen mot öster och att avlägsna dem kunde ha påskyndat erosionen i denna del. De stockar som var synliga i ytan var dessutom så pass eroderade av vattnet att en eventuell datering inte blivit särskilt precis. För att ett prov ska ge ett tydligt resultat krävs att den sista årsringen, den så kallade vankanten, finns bevarad. Om vankanten saknas kan man bara få svar på efter vilken tidpunkt trädet fällt vilket gör analysen osäker (Byggnadsvårdsföreningen).

Figur 16. Malin Kjellin från Sveriges Sportfiske- och Fiskevårdsförbund dokumenterar ögonblicket då vattnet åter börjar rinna i den gamla sidofåran. Foto från öster.

Figur 17. Lodfoto av den återöppnade sidofåran med tröskeln mitt i bild. Norr är till höger i bild.

Figur 18. Träkonstruktionen vid dammvallen vid lågvatten i maj 2023. Foto från norr.

Figur 19. Träkonstruktionen vid dammvallen i oktober 2023. Foto från norr.

SLUTSATS

Åtgärderna vid Killinghammar har delvis återskapat den äldre miljön med två parallella vattenfåror. Dock är det bara ett litet parti av sidofåran som leder vatten i större mängd. Söder om den del som var föremål för åtgärderna är den fortfarande igenväxt och fylld av nedrasad sten och trädstammar.

Dammvallen och stenfundamentet vid huvudfåran är båda i dåligt skick. Dammvallen är delvis underminerad och genomväxt av trädrötter. I det högre stenfundamentet på östra sidan har stenar rasat ned och ytterligare rasrisk föreligger (figur 20).

Figur 20. Dammvallen och stenfundamentet vid utskovet är i dåligt skick. Foto från sydost.

REFERENSER

Litteratur

BOIJE, M. & FOGELBERG, K. 2013. *Vattenanknutna kulturmiljöer i Västmanlands och Örebro län. Hedströmmens avrinningsområde*. Länsstyrelsens rapportserie 2013:25.

FUR, G. 1998. Gränsöverskridande kvinnor och svenska män: kön och sexualitet på gränsen mellan samiskt och svenskt i tidigmodern tid. *Kvinnovetenskaplig tidskrift*. 1998 (19:1), s. 49–64.

LORICHS, L. 1952. *Gunnilboboken*. Mariestad.

SKYLLBERG, E. 1997. *Skinnskattebergs bergslag*. Atlas över Sveriges bergslag. Jernkontoret/Riksantikvarieämbetet.

Arkiv

BERGSKOLLEGIUM, BERGSJORDEBÖCKER
SE/RA/420013/01/G/G 1/5 (1772),
bildid: A0068951_00025

MANTALSLÄNGDER 1642–1820, VÄSTMANLANDS LÄN
SE/RA/55203/55203.21/25 (1666),
bildid: A0006401_00079, sida 276

GUNNILBO KYRKOARKIV, HUSFÖRHÖRSLÄNGDER
SE/ULA/10346/A I/4 (1765–1775),
bildid: C0009097_00037, sida 26
SE/ULA/10346/A I/5 b (1775–1807),
bildid: C0009099_00094, sida 41
SE/ULA/10346/A I/10 b (1845–1855),
bildid: C0009108_00094, sida 88

Kartor

Lantmäteristyrelsens arkiv
GUNNILBO SOCKEN 1688
Västmanlands län
Aktbeteckning: T8:48 51
Lantmätare: Johan Carlsten

ERLANDSBO NR 1, GEOMETRISK AVMÄTNING 1696
Gunnilbo socken, Västmanlands län
Aktbeteckning: T13-13:1
Lantmätare: Eric Prosperius

ERLANDSBO NR 1, LAGA DELNING 1817
Gunnilbo socken, Västmanlands län
Aktbeteckning: T13-13:3
Lantmätare: Adolf Ulrik Pihlstrand

Lantmäterimyndigheternas arkiv
BRÅTEN (BOCKHAMMARS BRUK),
AREALAVMÄTNING 1864
Gunnilbo socken, Västmanlands län
Aktbeteckning: 19-gun-123
Lantmätare: Gustav Bäckman

Rikets allmänna kartverks arkiv
HÄRADSEKONOMISKA KARTAN 1905–11
Gunnilbo
Örebro län
Rak-id: J112-82-14

EKONOMISKA KARTAN, 1965
Erlandsbo
Rak-id: J133-11G7a65

Digitala källor

BYGGNADSVÅRDSFÖRENINGEN

Sökord: Dendrokronologi

Sökdatum: 2023-10-06

<https://byggnadsvard.se/dendrokronologi-aldersbestamning-med-klimatets-hjalp/>

KULTURMILJÖREGISTRET (KMR)

Riksantikvarieämbetets söktjänst (Fornsök) med alla kända registrerade fornlämningar och övriga kulturhistoriska lämningar i Sverige

<https://app.raa.se/open/fornsok/>

NODISKA MUSEET VIA DIGITALT MUSEUM

Sökord: Industri. Mästersmed bredvid stångjärns-hammare. Voxna bruk, sent 1800-tal.

Fotograf: Okänd

Identifikationsnummer: NMA.0040915

Sökdatum: 2023-12-04

<https://digitaltmuseum.se/011013842890/industri-mastersmed-bredvid-stangjarnshammare-voxna-bruk-sent-1800-tal>

SVENSKA AKADEMIENS ORDBOK

Sökord: Mästersven

Sökdatum: 2023-10-09

https://www.saob.se/artikel?unik=M_1931-0077.A67F#U_M1931_118937

TEKNISKA MUSEET VIA DIGITALT MUSEUM

Sökord: Järnstämpel

Fotograf: -

Identifikationsnummer: TEKS0053129

Sökdatum: 2023-12-04

<https://digitaltmuseum.se/021026545983/jarnstempel>

Rapporter från Arkeologikonsult 2023:3612